

УДК 343.575

Стрільців О. М., начальник наукової лабораторії з проблем кримінальної міліції ННІ підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції НАВС, к.ю.н., с.н.с., полковник міліції

Стан поширеності незаконного обігу наркотиків на об'єктах, де запроваджені програми замісної підтримувальної терапії

У статті опубліковано результати дослідження поширеності витоку наркотичних лікарських засобів (метадону та бупренорфіну) на об'єктах, де запроваджені програми замісної підтримувальної терапії. Дослідження проводилось шляхом аналізу судових рішень, які знаходяться у Єдиному державному реєстрі судових рішень та свідчать про можливий виток таких речовин.

Ключові слова: метадон, бупренорфін, програми зменшення шкоди, наркотики, замісна підтримуюча терапія.

В статье опубликованы результаты исследования распространенности утечки наркотических лекарственных средств (метадона и бупренорфина) на объектах, где внедрены программы заместительной поддерживающей терапии. Исследование проводилось путем анализа судебных решений, которые содержатся в Едином государственном реестре судебных решений, и свидетельствовали о возможной утечке таких веществ.

Ключевые слова: метадон, бупренорфин, программы уменьшения вреда, наркотики, заместительная поддерживающая терапия

Results of the research of prevalence drugs leakage (methadone and buprenorphine) on the objects where embedded substitution maintenance therapy programs are considered in the article. The research was conducted by analyzing the judgments that are in the Unified State Register of Judgments and indicate possible leakage of such substances.

Keywords: methadone, buprenorphine, harm reduction programs, drugs, substitution maintenance therapy.

Постановка проблеми. Програми зменшення шкоди від немедичного вживання наркотиків — це прагматичний і гуманний підхід до зменшення особистої та соціальної шкоди, пов'язаної з немедичним вживанням наркотичних засобів та психотропних речовин (далі — наркотиків), особливо, ризику зараження ВІЛ та іншими небезпечними інфекціями, які передаються через кров і статевим шляхом. Цей підхід спрямований на вирішення першочергових проблем наркозалежних і зменшення ризику розвитку захворювань, пов'язаних з ін'єкційним вживанням наркотиків, із застосуванням методик, що забезпечують повагу до гідності наркозалежних, гуманне відношення до них і дотримання їх людських прав[1, С. 26].

Одним з основних інструментів програм зменшення шкоди є замісна підтримувальна терапія (далі — ЗПТ), вид лікування немедичної опіоїдної залежності, при якому використовують опіатні агоністи — речовини, які мають подібну до героїну та морфіну дію на головний мозок людини, — що дозволяє запобігти розвитку синдрому відміни та блокувати потяг до нелегальних опіоїдів.

Цінність ЗПТ полягає в тому, що вона дає змогу залежним споживачам відмовитися від вживання нелегальних опіатів, значно зменшити ризик, пов'язаний з ін'єкціями (ВІЛ/СНІД, гепатити, інфекції тощо), стабілізувати здоров'я, стати соціально активними. ЗПТ суттєво сприяє налагодженню контактів різноманітних соціальних і

медичних служб із цільовою групою споживачів ін'єкційних наркотиків. Завдяки цьому методу багато наркозалежних мають шанс отримати якісне лікування від туберкульозу та СНІДу, якого вони були позбавлені через неможливість дотримуватись необхідного режиму. Такий комплексний і всебічний підхід є найбільш адекватним з огляду на комплексний медико-соціальний характер захворювання [2, С. 46].

Попередній аналіз наявних досліджень засвідчує, що програми ЗПТ також сприяють певному зниженню кримінальної активності пацієнтів, що створює передумови для відмови їх від кримінальної діяльності, що і стало предметом цього дослідження.

Разом з тим ЗПТ притаманне і ряд недоліків, головний з яких – виток з таких об'єктів у незаконний обіг наркотиковмісних препаратів, які перебувають у таблетованій формі.

Метою статті є дослідження стану поширеності незаконного обігу наркотиків на об'єктах, де запровадженні програми ЗПТ.

Вперше в Україні ЗПТ було впроваджено у 2004 року на виконання постанови Верховної Ради України за рекомендаціями парламентських слухань щодо вирішення соціально-економічних проблем, пов'язаних з ВІЛ/СНІД та наркоманією за підтримки Програми розвитку ООН в Україні. Перші два проекти замісної підтримуючої терапії для лікування наркотичної залежності були запроваджені у містах Херсоні та Києві за допомогою наркотичного лікарського засобу бупренорфін.

Після двох пілотних проектів, які були реалізовані у м. Києві та м. Херсоні у 2004 році, комплексні програми ЗПТ з використанням бупренорфін у почали впроваджуватися в Україні починаючи з 2005 року за підтримки Міжнародного Альянсу з ВІЛ/СНІД в Україні та фінансової допомоги Глобального фонду для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією.

Кількість пацієнтів постійно зростала, як і сайтів, де були запроваджені програми ЗПТ. У травні 2008 року почалося суттєве розширення програм ЗПТ внаслідок запровадження використання більш дешевого та поширеного у світі препарату - метадону гідрохлориду. Якщо у 2005 році ЗПТ була запроваджена на 8 сайтах у 7 регіонах, а загальна кількість пацієнтів становила 208 осіб, то станом на 1 січня 2012 року кількість сайтів становила 133 у всіх регіонах нашої держави, а кількість пацієнтів досягла 6632 осіб [3].

З метою встановленості поширеності незаконного обігу наркотиків на об'єктах, де запроваджені програми ЗПТ, було проведено аналіз судових рішень у Єдиному державному реєстрі судових рішень [4], до якого відповідно до ст. 3 Закону України «Про доступ до судових рішень» [5], включені усі судові рішення судів загальної юрисдикції. Вибірка судових рішень (станом на 1 січня 2012 року) здійснювалась шляхом введення у розділ реєстру «пошук за текстом судового рішення» окремих слів та словосполучень.

Результати пошуку у Єдиному державному реєстрі судових рішень виявились наступні:

- «замісна терапія» – 228 рішень;
- «замісної терапії» – 228 рішень;
- «заместительная терапия» – 102 рішення;
- «заместительной терапии» – 102 рішення;
- «замісна підтримуюча» – 83 рішення;
- «замісної підтримуючої» – 83 рішення;

- «поддерживающая заместительная» – 34 рішення;
- «поддерживающей заместительной» – 34 рішення;
- «поддерживающая терапия» – 140 рішень;
- «поддерживающей терапии» – 140 рішень;
- «підтримуюча терапія» – 235 рішень;
- «підтримуючої терапії» – 235 рішень;
- «ЗПТ» – 364 рішення;
- «метадон» – 681 рішення;
- «метадол» – 100 рішень;
- «мета дон» – 482 рішення;
- «метадікт» – 2 рішення;
- «метадикт» – 15 рішень;
- «бупренорфін» – 290 рішень;
- «бупренорфин» – 71 рішення;
- «Еднок» – 18 рішень;
- «Эднок» – 20 рішень.

Таким чином всього було проаналізовано 3687 рішень, з яких 2865 рішень без повторів. До 2009 року у судовому реєстрі не виявлено жодного рішення по справам, пов'язаних із ЗПТ. Цей факт може пояснюватися тим, що початок внесення рішень до реєстру припав саме на 2009-2011 роки.

У подальшому було здійснено аналіз судових рішень за фактом розслідування кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, де формою судового рішення були: вирок, постанови, ухвали суду у вказаних справах пов'язаних із впровадженням замісної підтримуючої терапії та використанням зареєстрованих в Україні препаратів ЗПТ.

Із загального масиву проаналізованих справ були відібрані справи за наступними критеріями:

- особа, відносно якої винесено рішення, проходила курс лікування по програмі ЗПТ та вчинила правопорушення/злочин безпосередньо у лікувальному закладі;
- особа не була пацієнтом програми ЗПТ, але у судовому рішенні зазначається, що вона придбала наркотичні засоби у осіб, які проходили курс ЗПТ у лікувальному закладі;
- особа працювала у лікувальному закладі, який впроваджує програми ЗПТ;
- предметом правопорушення були наркотичні лікарські засоби ЗПТ: «метадол», «метадон», «еднок», «бупренорфін», «метадикт»;
- вирок набрав законної сили, незалежно від того, чи була на нього подана апеляція.

Всього з 2865 рішень суду було ідентифіковано 107 справ, з яких: 97 – кримінальних справ та 10 – справ про адміністративні правопорушення.

Що стосується 97 кримінальних справ про злочини, що мають відношення до програм ЗПТ, то їх можна умовно поділити:

за роками:

- у 2009 році суди винесли рішення у 10 справах (всього засуджено по Україні за наркозлочини 31027 осіб);
- у 2010 році суди винесли рішення у 26 справах (всього засуджено по Україні за наркозлочини 27042 особи);
- у 2011 році суди винесли рішення у 61 справі (всього засуджено по Україні за

наркозлочини 25487 осіб).

за регіонами:

- Автономна Республіка Крим – 16 рішень суду;
- Вінницька область – 4 рішення суду;
- Волинська область – 8 рішень суду;
- Дніпропетровська область – 1 рішення суду;
- Донецька область – 2 рішення суду;
- Житомирська область – 3 рішення суду;
- Закарпатська – 1 рішення суду;
- Запорізька область – 10 рішень суду;
- Івано-Франківська область – 5 рішень суду;
- Кіровоградська область – 5 рішень суду;
- Луганська область – 2 рішення суду;
- Львівська область – 1 рішення суду;
- м. Севастополь – 3 рішення суду;
- Миколаївська область – 5 рішень суду;
- Одеська область – 2 рішення суду;
- Полтавська область – 4 рішення суду;
- Рівненська область – 1 рішення суду;
- Сумська область – 1 рішення суду;
- Тернопільська область – 14 рішень суду;
- Херсонська область – 2 рішення суду;
- Черкаська область – 3 рішення суду;
- Чернівецька область – 4 рішення суду.

За суб'єктами:

- у 2009 році суди винесли вироки відносно 10 осіб;
- у 2010 році суди винесли вироки відносно 26 осіб;
- у 2011 році суди винесли вироки відносно 62 осіб.

За 7 кримінальними справами засуджено було 8 медичних працівників лікувальних закладів: одним вироком одночасно засуджено 2 медичних працівників (Кіровоградська область). В одному випадку одним вироком засуджено пацієнта ЗПТ та медичного працівника. У 91 випадку засуджені були як пацієнтами програми ЗПТ, так і наркозалежними особами, які не були пацієнтами ЗПТ, але які незаконно придбали наркотичний засіб безпосередньо на сайті ЗПТ.

У результаті вчинення зазначених злочинів із сайтів ЗПТ у незаконний обіг потрапило всього :

- 0,719 г бупренорфіну у вигляді таблеток та порошку (з розрахунку на суху речовину);
- 6,076 г метадону у вигляді таблеток та порошку з розрахунку на суху речовину;
- 1864,8 г метадону, який був вжитий пацієнтами ЗПТ, у зв'язку з порушенням правил його призначення лікарем.

Відносно **медичних працівників**, які працювали на сайтах ЗПТ, судами винесено 7 вироків:

- у 2009 році – 1 вирок;
- у 2010 році – 3 вирок;
- у 2011 році – 3 вирок.

Злочини медичними працівниками вчинилися у медичних установах ЗПТ у нас-

тупних регіонах:

- Вінницька область — 3 вироки;
- Кіровоградська область — 1 вирок;
- Херсонська область — 2 вироки;
- Чернівецька область — 1 вирок.

Медичних працівників було засуджено за вчинення наступних видів злочинів:

- ч. 2 ст. 307 КК — 1 злочин;
- ч. 2 ст. 308 КК — 2 злочини;
- ч. 1 ст. 320 КК — 3 злочини;
- ч. 2 ст. 320 КК — 2 злочини;
- ч. 3 ст. 320 КК — 1 злочин;
- ч. 1 ст. 321 КК — 1 злочин (у сукупності з іншими злочинами);
- ч. 1 ст. 365 КК — 1 злочин;
- ч. 2 ст. 367 КК — 1 злочин.

В результаті злочинної діяльності медичних працівників із сайтів ЗПТ у незаконний обіг попало 42,5 пігулок метадону, вагою 0,866 г (з розрахунку на суху речовину), а також 1864,8 г метадону, який був вжитий пацієнтами ЗПТ, у зв'язку з порушенням лікарем правил його призначення.

Відносно пацієнтів програм ЗПТ, а також наркозалежних осіб, які не були пацієнтами ЗПТ, але які незаконно придбали наркотичний засіб безпосередньо на сайті ЗПТ, судами винесено 91 вирок (1 вирок винесено одночасно пацієнту ЗПТ та медичному працівникові):

- у 2009 році — 9 вироків;
- у 2010 році — 23 вироки;
- у 2011 році — 59 вироків.

Пацієнтів програм ЗПТ, а також наркозалежних осіб, які не були пацієнтами ЗПТ, але які незаконно придбали наркотичний засіб безпосередньо на сайті ЗПТ, було засуджено за наступними статтями:

Незаконний збут наркотиків:

- ч. 1 ст. 307 КК — 10;
- ч. 2 ст. 307 КК — 41;
- ч. 3 ст. 307 КК — 3.

Незаконне зберігання наркотиків:

- ч. 1 ст. 309 КК — 19;
- ч. 1 ст. 309 з одночасним застосуванням ч. 4 ст. 309 КК — 4;
- ч. 2 ст. 309 КК — 28.

Інші злочини у сукупності:

- ч. 1 ст. 321 КК — 1.

В результаті протиправних дій у незаконний обіг потрапило:

- 0,719 г бупренорфіну у вигляді таблеток та порошку (з розрахунку на суху речовину);

- 5,21 г метадону (з розрахунку на діючу речовину) у вигляді таблеток та порошку¹.

Підводячи **підсумки**, можна відзначити, що виток наркотиковмісних препаратів

¹ При підрахунку не враховувалась кількість метадону, який був викрадений медичним працівником у зговорі з пацієнтом.

з об'єктів, де запроваджені програми ЗПТ, залишається однією з причин, що негативно впливає на ефективну діяльність таких програм. Кількість викритих фактів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків на об'єктах, де запроваджені програми ЗПТ, буде мати тенденцію до збільшення у зв'язку із зростанням кількості осіб, які будуть пацієнтами ЗПТ (станом на 1 січня 2013 року таких осіб нараховувалось 7339)[3]. Про вказане яскраво свідчить статистичні дані УБНОН МВС України: за 10 місяців 2013 року працівниками органів вунтіршніх справ викрито 97 фактів витоку таких речовин на 43 з 158 сайтів ЗПТ, по яких відкрито 77 кримінальних проваджень.

Не дивлячись на те, що кількісні показники викритих правопорушень та вилучених наркотиків не роблять «погоду» на незаконному наркоринку у регіонах та у країні взагалі, можливість витоку наркотиковмісних препаратів відволікає сили та засоби правоохоронних органів з метою оперативного перекриття таких сайтів.

Одним з вирішенням цієї ситуації є запровадження відпустку наркотиковмісного препарату у рідкій – сиропній – формі. Зокрема, у м. Дніпропетровську та м. Києві запроваджуються такі проекти. Видача здійснюватиметься із застосуванням електронних дозаторів, що ідентифікуватимуть пацієнтів, перевірятимуть відповідність препарату зразку та видаватимуть його згідно із запрограмованою дозою така система не лише здешевить витрати в межах програми ЗПТ, але й унеможливить виток небезпечного засобу у незаконний обіг [6].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Права людини. Робота працівників міліції з особами, які живуть з ВІЛ/СНІД та особами, які вживають наркотики. Метод реком. // [І. О. Гончарова, С. П. Домбровський, Д. Й. Никифорчук та ін.]. – К. : МФ «Відродження», 2009. – 56 с.
2. Наркологія: навч. посіб. / [Б.В. Западнюк, О.М. Стрільців, Н.В. Галан та ін.] ; за ред. О.М. Джужі. – К. : КНТ, 2012. – 328 с.
3. Український інститут досліджень політики щодо громадського здоров'я : офіційний сайт : Електронний ресурс : <http://www.uiphr.org.ua/ua/home>
4. Єдиний державний реєстр судових рішень : офіційний сайт : Електронний ресурс : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
5. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22 грудня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 15. – С. 585. – Ст. 128.
6. Олег Школьній. Ми повинні захистити майбутнє від наркотиків. – Іменем Закону, № 45 (5899), від 7 листопада 2013 р. – С. 12.

